

PROSPECTS OF ECOTOURISM DEVELOPMENT IN FERGANA PROVINCE**Elyorbek G. Makhkamov***Doctoral student**Fergana State University**Fergana, Uzbekistan***Gullola A. Umurzakova***Master's student**Fergana State University**Fergana, Uzbekistan***Farangiz B. Gopporova***Student**Fergana State University**Fergana, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Ecotourism, representative, sustainable development, natural conditions, recreational and touristic potential, assessment, recreational and touristic zone.

Received: 04.08.22

Accepted: 06.08.22

Published: 08.08.22

Abstract: This article examines the assessment of natural conditions for the purposes of recreation and tourism, as well as the prospects for the development of ecotourism in the Fergana region. Also, the main touristic routes and directions in the territory of Fergana region were analyzed.

**ФАРҒОНА ВИЛОЯТИДА ЭКОТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ****Элёрбек Г. Махкамов***Докторант**Фарғона давлат университети**Фарғона, Ўзбекистон***Гуллола А. Умурзақова***Магистрант**Фарғона давлат университети**Фарғона, Ўзбекистон***Фарангиз Б. Ғоппорова***Талаба**Фарғона давлат университети**Фарғона, Ўзбекистон*

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: Экотуризм, репрезентатив, барқарор табиий шароит, салоҳият, баҳолаш, рекреацион зона.

Аннотация: Ушбу мақолада табиий шароитни рекреация ва туризм мақсадида баҳолаш ҳамда Фарғона вилоятида экотуризмни ривожлантириш истиқболлари кўриб чиқилган. Шунингдек, Фарғона вилояти ҳудудида бўйлаб ўтказиладиган асосий туристик маршрутлар ва йўналишлари таҳлил қилинган.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОТУРИЗМА В ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Элёрбек Г. Махкамов

докторант

Ферганский государственный университет
Фергана, Узбекистан

Гуллола А. Умурзакова

магистрант

Ферганский государственный университет
Фергана, Узбекистан

Фарангиз Б. Гонпорова

Студент

Ферганский государственный университет
Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Экотуризм, представитель, устойчивое развитие, природные условия, рекреационно-туристский потенциал, оценка, рекреационно-туристская зона.

Аннотация: В данной статье рассматривается оценка природных условий для целей рекреации и туризма, а также перспективы развития экотуризма в Ферганской области. Также были проанализированы основные туристические маршруты и направления на территории Ферганской области.

КИРИШ

Бутунжаҳон туристик ташкилотининг маълумотларига кўра XXI аснинг биринчи ярми – туризм даври, деб бежиз аталмаган. Кейинги йилларда туризм соҳасини ривожлантиришга кўпроқ эътибор қаратилиши сайёҳлар сонини 30-40 йил ичида 70 млн дан 1,235 млрд кишига кўпайишига олиб келди. Биргина Италия давлатида агротуризмдан келадиган ўртача йиллик фойда 552 млн долларни ташкил этади. Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ҳудудларни жадал ривожлантириш, янги иш ўринларини яратиш, аҳолининг даромадлари ва турмуш даражасини ошириш, мамлакатнинг инвестициявий жозибдорлигини оширишни таъминловчи стратегик тармоқлардан бири

сифатида ривожлантириш бўйича комплекс чора-тадбирлар босқичма-босқич амалга оширилмоқда.

АСОСИЙ ҚИСМ

Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини 2019 - 2025 йилларда ривожлантириш Концепцияси қулай иқтисодий шароитлар ва омилларни яратиш бўйича олиб борилаётган ислохотларнинг самарадорлигини ошириш, туризм соҳасини жадал ривожлантириш бўйича устувор мақсад ва вазифаларни белгилаш, унинг иқтисодиётдаги ўрни ва улушини ошириш, хизматларни диверсификациялаш ва уларнинг сифатини ошириш ҳамда туризм инфратузилмасини такомиллаштиришга қаратилган [1]. Бундан ташқари, ижтимоий, маданий-ривожлантирувчи, экологик, этномаданий ҳамда қишлоқ туризми дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш вазифаси ҳам белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг ландшафтлари ҳам бой маданий ва тарихий мероснинг интеграл қисмидир. Ушбу мероснинг репрезентатив объектлари ва компонентлари албатта сақланиши зарур. Бу борадаги истикболли йўналишлардан бири туризм ҳисобланади [2, 3]. Ўзбекистон Республикаси, жумладан Фарғона вилояти экотуризмни ривожлантириш имкониятига эга бўлган гўзал ва такрорланмас табиати, бетакрор табиат манзаралари ва ноёб табиий ёдгорликлари билан машҳурдир. Фарғона вилоятининг Сўх, Фарғона ва Бешариқ туманлари, Шохимардон ва Марказий Фарғона ҳам ана шундай бой табиий-иқлим салоҳияти билан ажралиб туради [4]. Шунинг учун вилоятнинг ўзига хос табиатини инобатга олган ҳолда экотуризмни ривожлантириш мақсадга мувофиқдир. Ўзбекистонда туризмни ривожлантириш бўйича олиб борилаётган ишлар ва кўплаб бу соҳада амалга оширилаётган ишлар жаҳон сайёҳларининг эътиборини жалб қилмоқда.

Туризмнинг географик жиҳатлари Д.Пирс, Н.С.Фалькович, Е.А.Котляров, А.Н.Дегтярев, М.Шнайдер, А.Н.Булгакова, М.А.Ананьев, В.В.Свешников, С.Р.Ердавлетов, А.Г.Низамиев, О.Б.Мазбаев каби олимлар томонидан атрофлича тадқиқ қилинган. Мазкур тадқиқотчилар томонидан туризмни ташкил этиш ва ривожлантириш, жойнинг сайёҳлик имконияти ва табиий ресурс потенциалини баҳолаш, туристик шароитининг ҳудудийлик хусусиятларини баҳолаш ва истикболини белгилаш зарурлиги исботлаган.

Ўзбекистонда туризмни ривожлантиришга оид фикрлар Н.Тухлиев, Т.Абдуллаева, И.Ҳасанов, А.Н.Нигматов, Н.Т.Шамуратова, О.Х.Ҳамидов, М.Т.Алиева, Ш.Якубжонова, Э.Махкамов каби олимларнинг ишларида ўз аксини топган. Бу тадқиқотларда туризм ва унинг табиий географик жиҳатларининг илмий асосларини такомиллаштириш учун муайян имкониятларни беради. Тадқиқотчилар туризм ҳудудий ва даврий хусусият касб этишини алоҳида таъкидлаб ўтган. Чунки табиий шароит ижтимоий муҳитни, у эса, ўз навбатида,

қишлоқ хўжалигини юритиш тарихи, ҳозирги ҳолати ва туристик имкониятларини турлича бўлишига хизмат қилади.

Экотуризмнинг мақсади–ҳозирги ва келажак авлодлар учун табиатдан туристик йўналишда фойдаланиш орқали экологик хавфсизликни ва барқарорликни таъминлаш ва муайян ҳудудлардаги ландшафтларни сақлаб қолиш ҳамда уларни қайта тиклаш йўллари йўрганишдан иборат. Чунки муҳофазага олинган ҳудудлар нафақат ўзлари жойлашган ландшафтларнинг ноёб хусусиятларини сақлаб қолиш ва тиклаш, балки ўзга ҳудудларнинг экологик барқарорлигини таъминлашда ҳам катта аҳамиятга эга.

Экспертларнинг фикрига кўра, экотуристлар кўпинча ўрта ёки юқори сармоёга эга бўлган, ҳар томонлама таъминлаган саёҳатчилардан иборат экан. Ушбу туризм тури жуда чекланган ва қиммат бўлгани учун ҳам тушган даромадлар бошқа туризмдан кўра самаралироқдир. Масалан, Канадада табиий туризмнинг умумий ҳажми ички туризмдан тушган даромаднинг 25% ташкил этар экан. Экотуристик солиқнинг ўзи йилига 1,7 млрд. АҚШ доллар миқдорида ҳазна тушумига олиб келади. Бу эса экологик тадбирлар учун давлат томонидан ажратилаётган маблағдан 5 баробар кўп демакдир. БМТ ва БТТ ташкилотларининг маълумотларига кўра сўнги икки йилликда ривожланаётган мамлакатларда туристлар сони асосан табиий ёки экотуризм ҳисобига амалга ошмоқда. Масалан, Кения 1,4 млн., Эквадор 1,2 млн., Коста-Рика 1,2 млн., Непал 1,6 млн. АҚШ доллари миқдорида соф даромад олмақда. Бу эса ушбу мамлакатларнинг миллий ички ялпи маҳсулотининг аксарият қисмини ташкил этади. Хуллас, миллий экотуризмни ривожлантириш ўта долзарб масалалардан бири бўлиб, у давлатимизни барқарор ривожланишини таъминлаб берувчи йўлларида биридир [2, 5].

Экотуризмни ташкил этиш уч босқичда амалга оширилади.

1-босқич. Республикада тез ўсаётган ва ёшлар салмоғи юқори бўлган аҳолининг рекреацион талабини қондиришга эришиш давлат аҳамиятига молик бўлган ишлардан биридир. Ўзбекистон Республикасининг геомажмуалари ҳам бой маданий ва тарихий мероснинг интеграл қисми ҳисобланади. Ушбу мероснинг репрезентатив объектлари ва компонентларидан оқилона фойдаланишни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир. Маълумки, Фарғона водийсида қишлоқ хўжалиги ривожланган районларда аҳолининг бандлигини кўтариш долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. Бундай муаммоларни ҳал қилишнинг йўлларида бири қишлоқ жойлардан рекреацион ва туризм мақсадида фойдаланишни йўлга қўйишдир. Шунинг учун, Фарғона вилояти қишлоқ жойларидаги табиий географик объектлар ва ҳудудлар туризмни ривожлантириш мақсадида ўрганилади, аҳоланади ҳамда таснифланади. Олинган натижаларни умумлаштирилиб, ҳар бир маъмурий туман учун туристик объектларнинг таснифи таёйрланади ҳамда картага туширилади. Буологик ва

ландшафт хилма-хиллик кўрсаткичи юқори бўлган худудларга ҳам экотуристтик объект сифатида алоҳида эътибор қаратилади. Масалан, Фарғона водийсида 10 дан ортик биомарказларни ажратиб кўрсатиш мумкин [6, 7].

Биринчи босқич маълумотларини умумлаштирган ҳолда Фарғона вилояти қишлоқ жойларининг **1:200 000 масштабдаги картаси** Географик ахборот тизимлари (ГАТ-ГИС) технологиясининг MapInfo, ArcGIS ва Coreldraw дастурларидан фойдаланган ҳолда электрон версияда тайёрланади. Карта легендасида амалиётда фойдаланиш учун турстик объектлар, ландшафтларни ўзгарганлик ҳолати, аҳоли пунктлари туманлар доирасида берилди. Фарғона вилоятидаги чўл, адир ва тоғ минтақаларидаги туристик объектларнинг қичқача таснифи тайёрланади.

2-босқич. Фарғона вилояти туманларининг туристик имконияти ва аҳолини тустик эҳтиёнини аниқлаш бўйича баҳолаш ишлари амалга оширилади. Иқтисодиётдаги талаб ва таклиф муносабати туризмни ташкил этишда ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Аҳолининг катта қисми шаҳар агломерациялари ичида жойлашганлигини ҳамда аҳоли пунктларидан 5-10 км.ли радиусдаги дам олиш масканларида туристик ва рекреацион эҳтиёжларининг юқорилигини ҳисобга олиш зарур. Туристтик фаолиятни ташкил этиш учун аввало худудларни мажмуали ўрганиш, уларга баҳо беришнинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиш зарур. Рекреацион худудларни баҳолашнинг асосий тамойилларидан бири уларга сафрланадиган маблағни яъни молиявий харажатларни ҳисобга олишдир. Бугунги бозор иқтисодиёти шароитида туризмни ташкил этиш ва аҳолини дам олиши ҳамда саломатликларини тиклашлари учун ҳам молиявий харажатлар талаб этилади. Демак, туризм шундай ташкил этилиши керакки, биринчидан, у аҳолига табиат ва жамият муносабатларида экологик мувозанатини сақлаб туриш асосий восита эканлигини тушинтира олиши, иккинчидан, кишиларнинг экология соҳасидаги билимларини кенгайтириши ҳамда экологик таълим-тарбия беришга қодир бўлсин, учунчидан, аҳоли томонидан туризм учун сафрланадиган маблағ яъни молиявий харажатлар ҳам мутоносиб бўлиши керак [8, 9].

3-босқич. Фарғона вилояти худудида туристик маршрутлар ишлаб чиқилади ва йўналишлар белгиланади. Экотуристтик маршрутларни янада мазмунли ташкил қилиш учун уларни мажмуали усулда ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Шунинг учун, Маршрутларнинг зичлиги ва давомийлиги туманларнинг туристик имконияти ва сифими асосида ташкил этилади. Олинган натижалар асосида туманларнинг туристик имкониятлари ва туристик йўналишларни акс эттирилган карталари тайёрланади. Тадқиқот натижалари ва туристик карталардан Ўзбекистон Республикаси, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳамда Халқ таълими вазирлиги муассасалари, Ер ресурслари, геодезия,

картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси, Табиатни муҳофаза қилиш Давлат қўмитаси бўлинмалари, Фарғона вилоятидаги туризм фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотларга фойдаланиш учун тақдим этилади.

Фарғона вилояти табиий шароити жихатидан экологик туризмнинг барча кўринишларини ташкил қилиш учун қулай ҳисобланади. Чунки, бу ҳудудда инсон томонидан кучли ўзгартирилган ҳудудлар билан бир қаторда, табиий ҳолдаги нояб яратмаларни кўриш мумкин. Туристик маршрутларни ишлаб чиқиш, йўналишларни белгилаш ва аҳолини жалб этиш фаолият кўрсатаётган туристик фирималар билан боғлиқ. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида туризм фаолияти билан шуғулланувчи 865 та ташкилот мавжуд бўлиб, бундан 15 таси Фарғона вилоятида жойлашган. Бу ташкилотларнинг олиб бораётган фаолияти нафақат маҳаллий, балки халқаро туристларни ҳам жалб қилишда муҳим аҳамият касб этади.

ХУЛОСА

Дунё тобора ўзаро боғланиб, саёҳат ва туризм саноатига эътибор қаратила боргани сари ушбу соҳани ривожлантириш учун инновацион моделларини ишлаб чиқишга аҳамият берилмоқда. Ривожланган мамлакатларнинг бу соҳадаги энг яхши амалиётларни жорий қилиниши туризм соҳасида энг мақбул қарорлар қабул қилишни давом эттириш имкониятини беради. Мамлакатларни, айниқса бозор иқтисодиётига ўтиб бораётган маъмурий-худудий бўлималарни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий воситаларидан бири туризм соҳасини индустрия даржасига олиб чиқишдир.

Туризмнинг ривожланиши ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий имкониятларига, туристик объектларнинг мавжудлиги, табиий шароити ва ресурсларига ҳамда географик ўрнига боғлиқ. Геокомплексларнинг туристик имкониятларини, яъни туризм учун яроқли, қулай ёки ноқулайлик даражасини белгилаш муҳим аҳамиятга эга. Шу боис, ҳар бир туристик объектнинг рельефи, об-ҳаво шароити, атмосфера ёғинлари, шамол режими, ер ости ва ер усти сувлари, тупроқ хусусиятлари, ўсимлик қоплами ва ҳайвонот дунёсининг туризмни ривожлантиришдаги имкониятларини баҳолаш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. 2019 — 2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш Концепцияси (Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январдаги ПФ-5611-сон Фармонида 1-илова).
2. Абдуганиев, О. И., & Махкамов, Э. Г. (2019). Географические особенности организации туристско-рекреационной деятельности в охраняемых природных территориях. *Экономика и социум*, (9), 383-390.

3. Abduganiyev Olimjon Isomiddinovich (2018). Comparative analysis of the protected natural territories of the Republic of Uzbekistan and the international Union of nature protection. *European science review*, (9-10-1), 67-70.
4. Abduganiyev, O. I., & Turdiboyeva, S. (2019). Estimation of ecological-economic condition of territories (on the example of Fergana regions). *Экономика и социум*, (9), 371-377.
5. Mahkamov, E. (2021, July). GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF MEDICAL PLANTS OF THE FERGHANA VALLEY, RECREATION POSSIBILITIES AND GEOECOLOGICAL ASPECTS OF THEIR PROTECTION. In *Конференции*.
6. Abduganiyev I. O., & Yigitaliyevich, X. R. (2021). Territorial Structure and Stability of Ecological Framework. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 29(2), 462-467.
7. Abduganiyev O., Obidjonov U., & Mominova S. (2022). BIOLOGICAL DIVERSITY AND PROBLEMS OF ITS CONSERVATION (ON THE EXAMPLE OF THE FERGHANA VALLEY). *Academic research in educational sciences*, 3 (4), 1108-1114.
8. Mahkamov, E. (2021, August). GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF MEDICAL PLANTS OF THE FERGHANA VALLEY, RECREATION POSSIBILITIES AND GEOECOLOGICAL ASPECTS OF THEIR PROTECTION: <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1414>. In *RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES* (No. 18.06).
9. Makhkamov, E. G. (2020). Use of natural conditions of the Fergana region for recreation and tourism. *Экономика и социум*, (4), 63-65.
10. <https://www.e-unwto.org> UNWTO Annual report. 2017
11. <https://www.hse.ru>. 2017